WIKIPEDIA

Amerika Jugore

Amerika Jugore është me një sipërfaqe prej 17.843.000 km² dhe një populls prej 355.070.540 banorësh, kontinenti i katërt më i madh i tokës.

Pozicioni i Amerikës Jugore

Amerika Jugore shtrihet në pjesën jugore të kontinentit të Amerikës. Ajo shtrihet ndërmjet detit të Karaibeve, në veri, Oqeanit Atlantik, në lindje dhe Oqeanit Paqësor, në perëndim. Është i vetmi kontinenticili i afrohet më shumë Antarktikut – 1000 km. Ekuadori e ndan në dy pjesë jo të barabarta. Pjesa më e madhe e saj shtrihet në Hemisferën jugore. Sipas formës dhe pozitës gjeografike, i ngjan shumë kontinentit të Afrikës.Afrika dhe Amerika Jugore kane qene nje e vetme.Kur toka levizi me nje grade drejt diellit Amerika Jugore u nda nga Afrika dhe njera pjese mbeti Amazon ndersa tjetra Sahara.Me pas Meksika u bashkua me Ameriken Jugore.

Amerika Jugore: Pamje satelitore

Amerika Jugore gjendet larg rrugëve të rëndësishme ndërkombëtare, ujore dhe ajrore, dhe larg kontinenteve të zhvilluara. Me Amerikën e Mesme lidhet me kanalin e Panamasë dhe detin e karaibeve, ndërsa Oqeani Atlantik e lidh me Afrikën dhe Evropën. Amerika Jugore bashkë me Amerikën e Mesme ndryshe quhet Amerika Latine, për shkak se fliten gjuhët spanjolle dhe portugeze.

Përmbajtja

Relievi

Relievi i Amerikës Jugore është shum i ngjashëm me relievin e Amerikës Veriore. Në relievin e Amerikës Jugore dallojmë tri tërësi natyrore: Malet Ande, Ultësirat Qendrore dhe Pllajat e Guajanës, Brazilit dhe pllajën e Patagonisë.

- Andet (Kordileret) janë vargmale të rrudhosura të cilat kanë shtrirje përgjatë bregdetit perëndimor të Oqeanit Paqësor në një gjatësi prej 7200 km.

Andet janë mjaft labile dhe njëherësh janë zonë vullkanike.

Vullkane aktive dhe më së shumti të shuara ndërmjet Kolumbisë dhe Ekuadorit. Vullkani më i njohur është Chimborazo. Anët lindore të Andeve janë të pasura me minerale, ndërsa në Andet veriore janë të vendosura vendbanimet me lartësi më të madhe mbidetare në botë. Chimborazo është maja më e lartë malore në Ekvador, me një lartësi 6,267 metra, vullkan i shuar, ju takon vargmaleve të Andeve. Sipas disa gjeografëve , Chimborazo është maja më e lartë në botë (nëse llogaritet lartësia nga bërthama e Tokës, e jo lartësia mbidetare). Kjo është për shkak se Toka nuk është krejtësisht sferike, por është e zgjeruar në ekuador dhe e shtypur në pole. Për shkak të zgjerimit (i cili arrin rreth 20 km) maja Chimborazo e cila ndodhet pothuajse në ekuator, e që është më larg nga bërthama e Tokës - mesi i Tokës se sa Mali Everest. Edhe majat e tjera të larta malore janë më larg nga mesi i Tokës se sa Mali Everest.

Aconcagua (në gjuhën spanjolle Cerro Aconcagua) është një mal në Argjentinë jo larg nga kufiri me Kilin me majën me të njejtin emër Ande 6.960 metra në hemisferën jugore.

- Ultësira Qendrore
- Fusha e Orinokos
- Fusha e Amezonit
- Fusha Grand Çakos
- Fusha e La Platës
- Rrafshnalta e Guajanës
- Pllaja e Brazilit
- Rrafshnaljta e Patagonisë

Klima

- Zona e klimës ekuatoriale
- Zona e klimës subekuatoriale
- Zona e klimës tropikale
- Klima subtropikale
- Zona e klimës mesatare

Tempreatrurat mëtë ulëta janë shunuar në Sarmiento në Argjentinë prej -33 gradë celsius. Ndërsa ato maksimale në Rivadavia (po ashtu në Argjentinë prej 49 grdaë celsius.

Më së shmti të reshura në Amerikën Jugore bien në Quibdo të Kolumbisë prej 899 mm, ndërsa më së paku të reshura bien në Arica të Kilit prej vetëm 0.08 mm të reshura në vit.[1]

Hidrografia

Amazoni (Rio Amazonas) është lum në Amerikën Jugore i cili ka ndërtuar sistemin më të madh ujor në botë. Amazoni rrjedh nëpër Peru, Brazil dhe pjesërisht si lum kufitar nëpër Kolumbi. Burimi i Amazonit gjendet në malet Ande, prej nga lumi rrjedh në drejtim perëndimor. Amazoni i ka disa lumenj burimor, më së shpeshti merret si lum burimor Ukajali, rrallë Mranon. Amazoni bashk me Ujakalin dhe lumin Apurimak ka gjatësi rreth 7100 km, ndërsa gjatësia e Amazonit me Maronin arrinë rreth 6400 km. Në rrjedhjen e mesme, nga grykderdhja Javari e deri te grykderdhja Rio Negro, Amazoni bartë emrin Solimôes. Në këtë pjesë gjerësia e lumit arrinë edhe deri në 20 km, derisa në rrjedhën e poshtme edhe deri në 100 km. Prurja

maksimale në grykëderdhje arrinë 300 000 m kub në second (prurja mesatare arrinë rreth 120 m^3/s). Kjo sasi e madhe e ujit të ëmbël shkakton fenomenin se uji në Oqeanin Atlantik edhe 400 km nga grykëderdhja edhe më tutje është i ëmbël. Lumin Amazon e zbuloi në vitin 1541 dhe e kaloi hulumtusi spanjol Fransisko de Orelana në vitin 1542.Amerika jugore, dallohet me rrjet shumë të zhvilluar dhe të pasur lumor.

La Plata

Lumi Orinoko

Bimësia

Bota bimore dhe shtazore e Amerikes Jugore është e lidhur ngusht me kushtet klimatike. Ato kanë mundësuar që bota bimore dhe shtazore e Amerikës Jugore të jetë shumë e pasur, e zhvilluar dhe e llojllojsme.

Patagonisë (Argjentinë)

Zona e pyjeve ekuatoriale, shtrihet në dy anët e ekuatorit . Kjo zonë është e pasur me pyje të pashkelura, që nga vendasit quhen *selvase*.

Në veri dhe në jug të pyjeve ekuatoriale rriten kullotat e larta. Krahinat me bar të lartë në rrjedhën e Orinokos , quhen *lanose*, ndërsa në Rrafshnalten e Brazilit quhen me emrin *kampose*.

Druri tipik i savaneve është druri shishe që ka formën e një shisheje ku grumbullohet lagështia për stinën e thatë . këtu kultivohen kafeja, kallamsheqeri, kakao, etj.

lanoset në Kolumbia

Gjarpëri më i madh dhe më i rrezikshëm është *Anakonda*, i gjatë 100 m.

Duke shkuar në jug të Amerikës Jugopre, savanet zëvënsohen me barishta të ulta, që popullsia vendase i quan *pampase*.

Pampaset zënë sipërfaqe të mëdha në Argjentinë, Paraguaj dhe Uruguaj. Ky rajon është i përshtatshëm për zhvillimin e blegtorisë dhe është rajon i drithërave dhe bimëve industriale.

Shtete e Amerikës jugore

Emri	Siperfaqja (km²)	banoret (2002-07-01 vleresim)	dendësia e pop. (në km²)
Argjentina	2,766,890	39,745,650	14
Bolivia	1,098,580	10,027,645	9
Brazili	8,511,965	186,560,000	22
Kili	756,950	16,764000	22
Kolumbia	1,138,910	28,400,000	24
Ekuadori	283,560	13,805,095	54
Guajana	214,970	770,000	4
Paraguaji	406,750	6,250,000	16
Peruja	1,285,220	27,419,294	22
Surinami	163,270	520,000	3
Uruguaji	176,220	33,500,000	19
Venezuela	916,445	28,400,000	31

Politika

Gjatë dekadës së parë të shekullit të 21-të, qeveritë Amerikës së Jugut kanë përvjedhur në të majtë politike, me udhëheqësit socialistë u zgjodh në Kili, Uruguaj, Brazil, Argjentina, Ekuadori, Bolivia, Paraguaj, Peruja dhe Venezuela. Shumica e vendeve të Amerikës së Jugut janë duke bërë një përdorim në rritje të politikave proteksioniste, duke minuar një integrim më të madh botëror, por duke ndihmuar zhvillimin lokal.

Kohët e fundit, një njësi ekonomike ndërqeveritare është formuar që synon të bashkojë të dy sindikatat ekzistuese doganore:. Merkozurin dhe Komunitetin Andean.Kjo organizatë e re politike të njohur si Bashkimi i Jugut Kombeve amerikane kërkon për të krijuar lëvizjen e lirë të njerëzve, zhvillimin ekonomik, një politikë të përbashkët të mbrojtjes dhe eliminimin e tarifave.

Demografia etnike

Pasardhësit e popujve indigjenë, të tilla si Quechua dhe Aymara, ose Urarina e Amazonia përbëjnë shumicën e popullsisë në Bolivi (56%) dhe, sipas disa burimeve, në Peru (44%). Në Ekuador, Amerindians janë një pakicë e madhe që përbëhet nga dy të pestat e popullsisë. Bardhë / evropian popullsia është gjithashtu një element i rëndësishëm në shumicën e ish-kolonitë e tjera portugeze.

Amerika e Jugut është edhe shtëpia e një nga popullsitë më të mëdha të afrikanëve. Ky grup është gjithashtu në mënyrë të konsiderueshme i pranishëm në Guajana, Brazil, Kolumbi, Suriname, French Guiana, dhe Ekuador. Mestizos (të përziera të bardhë dhe indian amerikan) janë grupi më i madh etnik në Paraguaj, Venezuelë, Kolumbi (49%) dhe Ekuador dhe grupi i dytë në Peru. Indianer ne lindje formojnë grupin më të madh etnik në Guyana dhe Suriname. Brazili ndjekur nga Peru ka gjithashtu komuniteteve japoneze, koreane dhe kineze në Amerikën e Jugut.

Ekonomia Hendeku ekonomik në mes të pasurve dhe të varfërve në shumicën e vendeve të Amerikës së Jugut është më i madh se sa në shumicën e kontinenteve të tjera. Te Pasur jane 10% ,mbi 40% të të ardhurave të vendit në Bolivi, Brazil, Kili, Kolumbi dhe Paraguaj, ndërsa më të varfrit 20% marrin 3% ose më pak në Bolivi, Brazil, dhe Kolumbia. Në shumë qytete të mëdha të Amerikës së Jugut ka shume kasolle te improvizuar dhe lagjet te varfera ..

Turizëm

Turizmi është bërë gjithnjë e më shumë një burim i rëndësishëm i të ardhurave për shumë vende të Amerikës së Jugut.Reliket historike, arkitekturore dhe mrekulli natyrore, një gamë të larmishme të ushqimeve dhe kulturës, qytete, dhe peisazhet mahnitëse të tërhequr miliona turistë çdo vit në Amerikën e Jugut. Disa nga vendet më të vizituara në rajon janë Recife, OLINDA, Machu Picchu, Amazon Rainforest, Rio de Janeiro,

Salvador, Fortaleza, Maceió, Bogota, Lima, Florianópolis, Isla Margarita, Natal, Buenos Aires, São Paulo, Angel Falls , Nazca Lines, Cuzco, Liqeni Titicaca, Los Roques arkipelag, Medellín, Patagoni, Gran Sabana, Cartagena dhe Galapagos Islands. Angel Falls është një ujëvarë në Venezuelë. Kjo është ujëvara më e lartë të pandërprerë në botë, me një lartësi prej 979 m (3212 ft) dhe një rënie prej 807 m (2648 ft).Iguazu Falls në kufirin midis Argjentinës dhe Brazilit, janë një nga Shtatë botët natyrore.

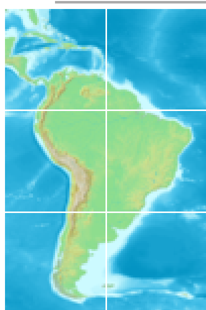
'*Gjuha* Gjuhët e Amerikën e Jugut Portugalisht spanjisht janë gjuhët më të folura në Amerikën e Jugut, me rreth 200 milionë folës secili. Spanish është gjuha zyrtare ne shumicën e vendeve, së bashku me gjuhët e tjera amtare në disa vende. Portuguese është gjuha zyrtare e Brazilit. Dutch është gjuha zyrtare e Suriname; Anglishtja është gjuha zyrtare e Guajana, edhe pse ka të paktën dymbëdhjetë gjuhë tjera që fliten në vend, duke përfshirë Hindi dhe arabisht. Anglisht flitet edhe në Ishujt Falkland. French është gjuha zyrtare e French Guiana dhe gjuha e dytë në Amapá, Brazil.Gjuhë të tjera gjenden në Amerikën e Jugut përfshijnë, Hindi dhe javaneze në Suriname; Italian në Argjentinë, Brazil, Uruguaj, Venezuelë dhe Kili; dhe gjermane në vende te Argjentinës, Brazilit, dhe Kilit. Ka edhe grupe të vogla japoneze-folës në Brazil, Kolumbi dhe Peru. Folësit Arabisht, shpesh me origjinë libaneze, siriane, apo palestineze, mund të gjenden në komunitete arabe në Argjentinë, Kolumbi, Brazil, Venezuela, Peruja, Kili, dhe në Paraguaj.

Sport

Një gamë të gjerë të sportit janë luajtur në kontinentin e Amerikës së Jugut,futbolli eshte i njohur në përgjithësi, ndërsa basketbolli është më popullor në Venezuelë dhe Kolumbi veriore. Sportet e tjera përfshijnë futboll të vogël, basketboll, volejboll, volejboll plazhi, MOTORIKE, regbi (kryesisht në Argjentinë dhe Uruguaj), hendboll, tenis, golf, hokej fushë dhe boks. Amerika e Jugut do të mbajë Lojërat e saj të parë olimpike në Rio de Janeiro, Brazil, në vitin 2016.

Lidhje të jashtme

- geographicguide (https://web.archive.org/web/20150619014637/http://www.geographicguide.com/south-america.htm)

Shiko edhe

sh · d · r (https://sq.wikipedia.org/w/index.php?title=Stampa:AmerikaJugore&action=edit) **Amerika Jugore**

Shtete	Argjentina · Bolivia · Brazili · Ekuadori · Guajana · Kili · Kolumbia · Paraguai · Peru · Surinami · Uruguai · Venezuela
Territore të tjera	Guiana Franceze (Francë) · Gjeorgjia Jugore dhe Ishujt Jugorë Sanduiç (Brit.) · Ishujt Falkland (Brit.)

sh · d · r (https://sq.wikipedia.org/w/index.php?title=Stampa:Kontinentet&action=edit) **Kontinentet dhe**

regjionet e Botës

<----------- Azia ------------->

	Afrika	Veriore (Magrebi) · Qendrore · Jugore · Perëndimore · Lindore		**Lindja e Mesme**	Gadishulli Arabik · Kaukazi · Levanti · Mesopotamia · Plateu Persik
	Amerikat	Veriore (angloamerika · e mesme · qendrore · karaibet) · Jugore (Koni Jugor) · (Anglo · Latine)		**Oqeania**	Australasia · Melanezia · Mikronezia · Polinezia
	Azia	Lindore (Lindja e Largët · Azia Pacifike) · Juglindore · Jugore · Jugperëndimore · Qendrore · Veriore (Siberia)		**Regjioni Polar**	Arktiku · Antarktiku
	Evropa	Perëndimore · Qendrore · Lindore · Veriore · Jugore · Juglindore (Ballkani)		**Oqeanet**	Oqeani Botëror · Arktik · Atlantik · Indian · Paqësor · Jugor

1. ^ Svijet, Skolkski Atlas Robert. Davids.Nacionalna sveucelisna knjizica Zagreb. ISBN 912 44 (0785) faqe 94

Ky artikull me tematikë në lidhje me gjeografinë e Amerikës Jugore është një faqe cung. Ju mund të ndihmoni Wikipedia-n duke e përmirësuar (https://sq.wikipedia.org/w/index.php?title=Amerika_Jugore&action=edit) atë.
